

# כרותי לשון וידיים

ספר שעוסק בזהות האבודה ובגעגועים אל המרוקאיות ואל השפה שנותרו מאחור כתוב בסגנון שמזכיר "ספוקן וורד", ואולי מבשר את כניסתו של סגנון חדש אל זרם הספרות המרכזי

המשפט הפותח את הספר מפגיש אותנו עם געגועים: הגעגועים אל שפת־ההורים של אישה שנקרעת בין ערבית לעברית. "נחצתה לשוני לכל אורכה ושני חצאיה נאבקו זה בזה בפי. עיתים שרו שיר אחד כמפלצת כפולת ראש. עיתים ניסו לאכול זה את זה...". הגעגועים האלה מביאים אותה אל הגבר משכונת ילדותה, שהיה אז נער בן ארבע עשרה כשהיא הייתה בת שבע. "חשבתי על ערבית... על המשפט הוא פאהם (מבין) עלי... רצייתי רק שתאמר לי את המילה שמדייקת את יופייה של אישה, מצניעה אותו ומהללת אותו. המילה של ההורים שלנו...". אבל הגעגועים ושמחת המפגש מתחלפים בהתפכחות: "הוא אינו מבין אותי, אלא עלי. משהו בו מתרחק ומתקרב בו בזמן... מזודה עמי אך גם צופה ביי... הוא פאהם עלי. מבפנים ומבחוץ... משקר עלי...".

הזהות האבודה והגעגועים הם ביסוד הספר הזה: "המרוקאיות היא מצב מתמיד של געגוע. יושבים אנשים צעירים מול המסך הקר ומנסים לחמם אותו בכדלי הזיכרונות שלהם... כמו טבלו אצבעות כמים שהם תמצית ההוויה המאגרבית... הם מנסים להיזכר כרותי לשון וידיים ברחובותיה האדומים של דאראלבידא... בחדר השינה של ההורים מראות־מראות גדולות... בקרוב תבוא האונייה ואו צריף הפח ואז הפחת... בחדר השינה בארץ החדשה תהיה פורמיקה לבנה... לדלתות הארון הגדול צמודות מראות, בצד המיטה מראות. במעלית שתי מראות זו מול זו... אלו לא אותן מראות, היא מסבירה לי, כאן לא דאראלבידא, הזמנים ההם תמו...".

זו שמסבירה לזהר הקטנה היא סבתא שלה, תמו, שבארץ החדשה הפכה להיות תמר. "סבתאמתו המילים בלתי נפרדות, תדברי אתי, תסלסלי לי, תתקשרי אלי אחר כך אבל אולי אני כבר יהיה יושנת...". וכמו להמחיש את החיפוש אחר ברלי הזיכרונות, מיידעת אותנו המספרת על קורות משפחתה ועל הביוגרפיה שלה עצמה, והסיפור מתפתל קדימה ואחורה, למעלה ולמטה ולצדדים, וצריך לשים לב היטב כדי לא להתבלבל ולאבד את החוט.

## ארץ חפץ

בין המקומות והנושאים שלאורכן של ארבע המיני־נובלות שמרכיבות את הספרון הצנום הזה; בין המרוקאיות שנותרה מאחור והגעגועים אליה שלא חרלו, לישראל, למערב ולמחוזות החפץ שאליהם עוד צריך להגיע; ובין הערבית־מרוקאית של שם והעברית של כאן, ניצבת ה"אני": נקרעת בין החלקים הלא־מתאימים, מגששת את ררכה כדי למצוא חיבורים; אך מנסה גם לשמור על גרעין הזהות שלה ומחפשת מי שמבין ויכול להשתמש במילים מאוצר העבר הגנוז ש"שמורות בשפה שלנו".

זהר מספרת על סבא וסבתא מצד אמה, על סבתא מצד אביה ועל הוריה, אבל בעיקר על עצמה: היא נולדה ברמלה, עיר קשה ומעורבת – ערבים ויהודים שמרביתם עולים; ושפות – עברית וערבית וגם קרעי שפות אחרות. משם עברה לירושלים, ליפו ושוב לירושלים.



"ברחוב בירושלים שקראו אותו ארץ־חפץ היו מרפסות שתלויות כמו כלובים מן הבניינים אל הרחוב, סורגים סורגים... וכל מרפסת כלוב, ואל הכלוב אפשר לצאת, לארץ־חפץ... ומן העבר השני אותיות מקובעות באבן – מוסדות הדרך הנכונה – ומן הכלובים נשים כמו שנטע הבטיח בשיר שלו, הן כולן שרות את השיר שלו. ומקוביית הזוכית והמתכת הירוקה שהיא האוטובוס כל מה שאני רואה שוליים של חצאיות, כמו השכנה מעלי ברחוב... המילה שוליים מטעה כי היא הדבר שחומק מאתנו, שאינו נראה לעין ונשפך אל מחוזות שהם לא שלנו, שהם ארץ־חפץ...".

"שדה התעופה היה בעיני רוחי הילדית הצטלבות מושלמת בין חיים ומוות... הנפש מתגלגלת גלגול נוסף, משילה מעליה נעליים ותגורה וז'קט לטובת כרטיס מעבר לעולם אחר הבא עליה. הנפש מתעופפת... ועוברת איזה סוף, עוד סוף, לקראת השלב הבא, לעבר הלידה המחודשת".

## אני קטן אני זקן קטן

אבל עיקר ייחודו של הספרון הזה אינו בתכניו – שכבר פגשנו דומים להם בספרות העלייה המזרחית לישראל – אלא בסגנון. הגדרתי את פרקי הספר כ"מיני־נובלות", אבל הגדרות אלו, וכל הגדרה אחרת מן ההגדרות המבניות בספרות המערב, אינן תואמות לטעמי את הטקסט הזה. נראה שהכתיבה של זהר אלמקיים בספרון הזה מבקשת הגדרה שאינה לקוחה מאוצר מושגי הספרות השגורים אצלנו.

הכוונה לא רק לערוב הרמויות, המקומות והזמנים,

לקיטועים ולמעברים – שרבים כמותם בספרות זמננו, אלא לצירוף הייחודי של אופן הוריה של הטקסט והחיבור בין חלקיו, עם המקצב והמוסיקה שלו. נראה שאת ההגדרה הקרובה ביותר לטקסט של אלמקיים מספקת התופעה הספק־ספרותית־יאטרלית וספק־חברתית הקרויה "שירה מדוברת", או במונח האנגלי "ספוקן וורד" (spoken word). בין מאפייניה: התעלמות מכללי הדקדוק והתחביר, שימוש במשפטים שבורים־מינימליסטיים, מילות סלנג, ובעיקר: טקסט שנמשך ללא סימני פיסוק ועובר ברצף מעניין לעניין ובחורה, כמו דיבור חופשי.

"אבא שלי שכב על הספה בתוך עצמו כעובר, אמר אני קטן אני זקן קטן ואני הולך וקטן, אני יכתוב שירה ואת תכתבי את השירים שלי, גבי הולך ומתעקם בכמה סנטימטרים מדי יום, אני הולך ומתכווץ. אני קטן. אני כל כך קטן. גם אני הלכתי וקטנתי, מצב הצבירה שלי השתנה, מה ההבדל בין נקודת הרתיחה של המים לנקודה שבה הם הופכים מנוזל לגז, מים רותחים הם כבר לא מים אולי, הם אדי מים, אין תה רותח ולא מרק רותח, גם אלו שקרים, רק ניסים שוכב על הספה והלב שלו רותח בשקט ומרתיח את שלי. אם הוא קטן אני מה, איך אני בכלל מצליחה לעשות משהו עם הלב הזה שלי, אמרתי לך, הלואי שהיה שם פחות" (עמ' 60).

וגם: "בקו שמונה עשרה ממסריק ליפו אני בספסל האחורי לפני שניים, עורף שלהם עורף אהבה. הוא עוד מעט שישים ויש לו תחבושת על הצוואר ועליה קשורה מטפחת שחורה. כואב לו והוא בוכה. אולי עלו באיכילוב. היא גדולה וצעירה ומחבקת אותו חיבוק חזק

טובלים בבדלי הזיכרונות כמו אצבעות במים שהם תמצית ההוויה המאגרבית. תיירת בעיר הכחולה שפשאון שבמרוקו צילום: שאטרסטוק

בידיים שעליהן צמיד פלסטיקים יהלומים עגולים מלטפת לו את הראש ומנשקת לו את המצח בתנועות חוזרות והוא בוכה בכתפיים רועדות.

"הסתכלתי בהם בעיניים עכורות מקטרקט (לאמא רחל יש קטרקט, היא סיפרה לי, מהסוכרת, היא סיפרה לי, מחכים עוד קצת ואז אולי ניתוח, היא סיפרה, כרגע קשה לה לקרוא והאותיות שהן בנות בריתה היחידות, בשר מבשרה, מתרחקות ממנה ככל שהיא מקרבת את הדפים אל קצה האף והעיניים ככל שהן מתאמצות הן לא מצליחות וככל שהן מתמקדות הן מתפשטות, כמו אני ואת אמא, עם הזמן... האוטובוס עוצר וכולנו נשפכים ממנו החוצה אל מתחת לסככה של פי־וייסי לבן, נצמדים לקיר. האזעקה נגמרת ואנחנו חוזרים לאוטובוס. עוד מלחמה התחילה...".

## טקסט לקריאה בקול

הספוקן וורד הוא הופעה, המבוססת על שירה מדוברת, בדרך כלל באירועי הקראה מסוג "פואטרי סלאם". "בניגוד למחברי השירה האמנותית", מגדירה ויקיפדיה, "כותבי השירה המדוברת לא מכוונים את מילותיהם לרפוס אלא להקראה בפני קהל, על פי רוב בשילוב שפת גוף או מוזיקה".

ואכן, במעקב במרשתת אחר המחברת, מוצאים שלצד ההישגים האקדמיים של אלמקיים (חברת סגל בחוג בלימודי תרבות באוניברסיטה העברית, דוקטורנטית לאנתרופולוגיה באוניברסיטת קולומביה, ניו יורק), מופיע שמה באתרי מופעים בהופעות של ערבי מילים מדוברות / שירת רחוב.

מעורבותה של זהר אלמקיים בשירה המדוברת ניכרת היטב ב"בית הנתיבות". הטקסט המודפס מעורר תחושה שלא נועד לקריאה רמומה אלא לקריאה בקול, ורצוי באוזני קהל שמקשיב. למשפטים הכתובים יש מקצב זורם ואורך מדויק, כמו משפט מוסיקלי שנמרד במטרונום. הקצב הזה אינו גורם לטקסט להישמע "מכני" אלא להיפך. מזורים את המילים קדימה, מעביר בטבעיות אל המשפט הבא וזה שאחריו ויוצר פסקאות ופרקים, שכולם מופעלים על ידי המקצב ולא על ידי הנושא או התוכן. המקצב גם קושר הכול למארג עקבי ולכיד, כשגם המעברים מעניין לעניין נחווים כטבעיים.

וכמו בשירה, אין תחושה של דבק מלאכותי שמחבר בין החלקים. השיריות של הספר – השירה המדוברת עשויה לפתוח נתיבות חדשות מן היוצרים והצרכנים בפריפריה של היצירה אל השפה והיצירה הספרותית העברית ה"גבוהה". ואולי הוא מבשר על הכניסה של מגזר כותבים חדש, מן השוליים אל הורם הישראלי המרכזי. ●

## בית הנתיבות

זהר אלמקיים

הקיבוץ המאוחד, תש"פ,

83 עמ'

